

Гладіліна О. В.,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

APPOINTMENT OF FORENSIC EXAMINATION: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

У статті автором визначені проблеми призначення судово-медичних експертиз під час розслідування умисних вбивств. Автором зазначено порядок призначення судово-медичних експертиз, а також запропоновані шляхи вирішення проблем, які виникають під час взаємодії органів досудового розслідування з державними спеціалізованими судово-медичними установами.

Ключові слова: судово-медична експертиза, орган досудового розслідування, експерт, комісійна експертиза, додаткова експертиза, повторна експертиза, взаємодія.

В статье автором определены проблемы назначения судебно-медицинских экспертиз при расследовании умышленных убийств. Автором указан порядок назначения судебно-медицинских экспертиз, а также предложены пути решения проблем, возникающих во время взаимодействия органов досудебного расследования с государственными специализированными судебно-медицинскими учреждениями.

Ключевые слова: судебно-медицинская экспертиза, орган досудебного расследования, эксперт, комиссия экспертиза, дополнительная экспертиза, повторная экспертиза, взаимодействие.

In the article, the author identified problems during the appointment of forensic examinations in the investigation of murders. The author specifies the procedure for the appointment of forensic medical examinations, as well as suggests ways of solving problems arising during the interaction of pre-trial investigation bodies with state forensic medical institutions.

Key words: forensic medical examination, pre-trial investigation body, expert, commission examination, additional expertise, re-examination, interaction.

Однією з сучасних проблем досудового розслідування умисних вбивств є призначення судово-медичної експертизи виключно за дорученням слідчого судді або суду. З 15 березня 2018 р. вступили в дію зміни до ст. 242 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України. Так, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 242 КПК, для встановлення причин смерті слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді. Раніше судово-медична експертиза призначалася за постановою слідчого або прокурора, що полегшувало і пришвидшувало її проведення. Оскільки висновок експерта є джерелом доказів, а іноді виступає у ролі головного доказу, це призводить до затягування досудового розслідування, що, у свою чергу, може спричинити закриття кримінального провадження.

Проблеми правового регулювання судово-медичної експертизи становлять інтерес не тільки з погляду вдосконалення процесуального законодавства, а й удосконалення та підвищення ефективності досудового розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, зокрема умисних вбивств. Аналізуючи законодавство щодо призначення судових експертиз, можна стверджувати, що сьогодні немає єдиного правового інституту судових експертиз, а це породжує як теоретичні, так і практичні проблеми реалізації правових норм.

Порядок призначення судових експертиз, зокрема судово-медичних під час розслідування умисних вбивств, досліджували такі науковці: М.І. Авдеєв, Р.С. Белкін, О.М. Васильєва, А.Ф. Волобуєв, В.Я. Горбачевський, В.І. Завидняк, В.В. Зосіменко, В.В. Ковальова, Н.М. Калинюк, М.І. Райський,

М.В. Салтевський, А.П. Черненко, О.А. Федорова та ін. Незважаючи на те, що інститут судової експертизи, а особливо судово-медичної, займає чільне місце у кримінальному судочинстві, на практиці спостерігаються прогалини, які потребують розгляду та вдосконалення.

Метою статті є аналіз проблем призначення судово-медичних експертиз за дорученням слідчого судді під час розслідування умисних вбивств, а також визначення шляхів їх усунення.

Під час досудового розслідування умисних вбивств мають місце різні види експертиз, але особливе та першочергове місце займає судово-медична експертиза, яка дозволяє визначити причину настання смерті. Зупинимось на особливостях провадження судово-медичних експертиз слідчим суддею або судом. Законодавче регулювання судово-медичної експертизи включає нормативне вирішення таких завдань:

- порядок призначення судово-медичної експертизи із зазначенням юридичних фактів, які вимагають призначення такого виду експертиз;
- порядок проведення комплексної судово-медичної експертизи;
- порядок проведення повторної та додаткової судово-медичної експертизи;
- порядок проведення комісійної судово-медичної експертизи;
- правовий статус судово-медичного експерта;
- оформлення та надання висновку судово-медичного експерта відповідно до структури та строків;
- оцінка висновку судово-медичного експерта [1, с. 91].

Нормативно-правовою базою, що регулює порядок призначення судової експертизи, у т. ч. і судово-медичної, є: КПК України, Закон України «Про судову експертизу», основи законодавства України про охорону здоров'я, Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, Наказ МОЗ «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», об'єктами судової експертизи виступають явища та процеси, які містять або можуть містити інформацію про обставини події [2]. Судово-медична експертиза обов'язково призначається у таких випадках: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати відомості; 4) встановлення статевої зрілості потерпілої особи у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 Кримінального кодексу України (надалі – ККУ) [3]. Відповідно до ст. 243 КПК, залучається експерт за клопотанням сторони кримінального провадження за дорученням слідчого судді або суду. Судово-медична експертиза провадиться відповідно до принципів законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. Питання, які ставляться перед судово-медичним експертом, не повинні виходити за межі спеціальних знань експерта. У разі призначення судово-медичної експертизи слідчий або прокурор складають клопотання відповідно до ч. 2 ст. 244 КПК, яке повинно містити:

- 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у нашому випадку – злочину за ст. 115 ККУ, у зв'язку з яким подається клопотання;
- 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) ККУ;
- 3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;
- 4) вид експертного дослідження, яке необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити експертові.

Також до клопотання додаються копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи такого клопотання. У свою чергу, слідчий суддя не пізніше п'яти днів із дня надходження такого клопотання до суду розглядає його і приймає відповідне рішення. Незрозумілим постає питання щодо обов'язкового призначення судових експертиз, які апіорі будуть призначені слідчим суддею і доводити істотне значення яких для кримінального провадження не потрібно. Все це призводить до того, що збільшується час на встановлення обставин події, а це все спричиняє поступове знищення доказів, втечу злочинця. Тому ми пропонуємо внести зміни до КПК,

а саме до ч. 2 ст. 242, і викласти її у такій редакції [4]: «2. Слідчий або прокурор зобов'язаний призначити експертизу щодо: ...».

Таким чином, запропоновані зміни дають змогу слідчому або прокурору відразу на місці події видати постанову про призначення судово-медичної експертизи, без звернення з клопотанням до слідчого судді, як це відбувалося раніше, що зменшить строки на призначення експертизи та підвищить ефективність проведення досудового розслідування і «розвантажить» суди.

Іншою проблемою, яка виникає під час призначення судово-медичних експертиз, є перелік поставлених питань судово-медичному експертові. Наразі немає окремих розроблених методичних рекомендацій для органів досудового розслідування з приводу призначення судово-медичних експертиз. Орієнтовний перелік питань розміщений у підручниках, навчальних посібниках із судової медицини. Тому ми пропонуємо методичні рекомендації щодо взаємодії органів досудового розслідування з державними спеціалізованими судово-медичними установами під час розслідування умисних вбивств. Методичні рекомендації складаються з преамбули, трьох розділів, прикінцевих положень і додатків. У преамбулі описані загальні положення щодо порядку призначення та проведення судово-медичних експертиз. У першому розділі закріплені положення щодо призначення судово-медичних експертиз та організаційні питання взаємодії органів досудового розслідування з державними спеціалізованими судово-медичними установами. У другому розділі зазначено організаційні питання щодо порядку проведення судово-медичних експертиз. У третьому розділі закріплений орієнтовний перелік питань за різними класифікаційними ознаками умисних вбивств. У прикінцевих положеннях містяться загальні положення про застосування методичних рекомендацій. Таким чином, впровадження та розробка зазначених методичних рекомендацій підвищить ефективність розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що під час взаємодії органів досудового розслідування з державними спеціалізованими судово-медичними установами виникають проблеми із призначенням судово-медичних експертиз, усунення яких дасть змогу підвищити ефективність розслідування умисних вбивств. Нами були охарактеризовані та виділені такі проблеми: 1) порядок призначення додаткової та повторної експертизи; 2) призначення судово-медичних експертиз за дорученням слідчого судді або суду; 3) перелік поставлених питань судово-медичному експерту; 4) кваліфікація судово-медичного експерта. Отже, щоб підвищити ефективність розслідування умисних вбивств, потрібна налагоджена, узгоджена взаємодія між усіма структурами, у т. ч. з державними спеціалізованими судово-медичними установами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Віротченко С.С. Окремі питання призначення експертиз у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Юридичні науки. 2015. Вип. 3. С. 90–93.
2. «Про судову експертизу»: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 січня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.